

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

دیروز خدمت رفقا عرض شد که فقها در مساله قدرت، به جای این که قدرت را در حیظه تکلیف بیاورند و واجب را بالنسبه به قدرت، مورد لحاظ قرار بدهند چون این قضیه خیلی مساله مهمی است که ما روی آن دقت داریم، تمام مباحث واجب مطلق و مشروط و مُعَلَّق بنا بر اصطلاح صاحب فصول (که بسیار مرد دقیقی بوده و بنده در مطالبم روی نظرات صاحب فصول خیلی توجه دارم چون آدم بسیار دقیق النظری بوده) برگشت تمام این مسائل به مساله قدرت است به انحاء مختلف.

در ارتباط با واجب، لحاظی که مولا می‌کند به عنوان هیئت یا ماده و قیودی که می‌آورد، حالا قید برای هیئت باشد یا برای ماده (که توضیح این‌ها را بعداً خواهیم داد) در تمام این موارد مساله به قدرت برمی‌گردد یعنی اقتدار مکلف بر فعل و کیفیت تحقق فعل به واسطه مکلف.

روی این جهت ما ملاحظه می‌کنیم که مساله قدرت در اصطلاح فقها و اصولیین، باید یک معنای مُضِیَّقی داشته باشد، یعنی قدرت به ملاحظه با واجب، سنجیده شود و باید دید که واجب در ظرف وجوب، نسبت به قدرت بر اتیان فعل چه حکمی دارد؟ و مولا و شارح چه ملاحظه‌ای نسبت به واجب دارد، اگر مانند بحث دیروز، فعل را خارج از دایره اقتدار مکلف بدانیم پس بنابراین اصلاً حکم در این جا منتفی خواهد شد و مساله در این جا منتفی است.

در آن مواردی که دیروز عرض شد گفتیم که اصلاً بطور کلی مکلف، عقلاً قادر بر اتیان فعل نیست، نه احتمالاً، خوب در آنجا دیگر واجب نیست، واجب که

نباشد دیگر مساله از حالت وجوب، چه وجوب به اطلاق و چه وجوب به مشروط، از آن دایره خارج خواهد شد.

پس بنابراین این که واجب را بالنسبه به شروط اربعه (بلوغ و عقل و علم و قدرت) واجب مشروط می‌دانند که آن قید به وجوب می‌خورد، نه به واجب، این مساله در این جا محل تأمل است زیرا در حیظه‌ای که مکلف عقلاً قادر بر اتیان فعل نیست، *إِذَا بِالْعَجْزِ عَنِ الْفِعْلِ* و *إِذَا بَعْدَ ارَادَةِ الْمَوْلَى*، در زمان صباوت و طفولیت و در زمانی که طفل رضیع هست، صرف نظر از اراده مولى بر آن تعلق به واجب، اصلاً او عاجز از اتیان است، معنا ندارد بگوئیم که وجوب صلاه بالنسبه به طفل رضیع، وجوب مشروط است خوب وجوب مشروط یعنی چه؟ وجوب مشروط یعنی واجب در صورت تحقق این شرط، این معنای وجوب مشروط است، در حالتی که در آنجا اصلاً بطور کلی مساله از حیظه وجوب خارج است و هیچ حکمی ندارد برای طفل رضیع نه واجب است و نه مستحب، هیچ کدام، اصلاً از تحت مقوله واجب بطور کلی خارج است. یا این که فرض کنید در ظرف جنون یا عجز، عجز از آن فعل، باز مساله همین طور است.

پس بنابراین قدرتی را که باید یک اصولی، شرط برای واجب بدانند آن قدرت در ظرف تکلیف است، یعنی مولا اراده‌اش بر تحقق واجب است با احتمال استطاعت عبد در اجرا و اتیان، اما با عدم احتمال استطاعت عبد، اصلاً حکم مولا چه به نحو مطلق و چه به نحو مشروط این لغو خواهد بود.

تلمیذ: چه شرط برای وجوب بگیریم و چه شرط برای واجب در نتیجه اشتراک دارند و این بحث ثمره ای ندارد.

استاد: حالا این را عرض می‌کنیم که ثمره‌اش فرق می‌کند و اگر شرط وجوب بگیریم ثمره چه خواهد شد (البته گفته ایم شاید شما نبوده اید) همه

بحث ما به این علت است که ثمره، اختلاف دارد، اختلاف نداشته باشد دیگر اصلاً نیازی به بحث ندارد، چون ثمره در این جا فرق می‌کند محل بحث ما است.

لذا الان همه اصولیین تا آنجایی که من دیدم احتمالاً صاحب فصول این طور نباشد عرض کردم صاحب فصول مساله واجب را به نسبت به استطاعت، واجب معلق می‌داند، چون بسیار مرد دقیقی است من نمی‌دانستم این نظر از ایشان است و اتفاقاً دیشب فصول را نگاه میکردم در آنجا دیدم که ایشان یک چنین نظریه‌ای را مطرح کرده است، خیلی تعجب کردم و حال این که سایر افراد مثل مرحوم شیخ، مطارحات صاحب تقریرات یا این که خود مرحوم آخوند و امثال ذلک، این ها حج را بالنسبه به استطاعت، همه واجب مشروط می‌دانند، اصلاً اصطلاح واجب معلق، اصطلاح صاحب فصول است و قبل از ایشان چنین اصطلاحی نبوده و این هم بخاطر امتیاز بین واجب مشروط و واجب معلق است برحسب نظر مولا نسبت به واجب که عرض می‌کنم که فرق می‌کند.

پس بنابراین دیگر راجع به این قضیه صحبت نمی‌کنیم. که نظر مولا نسبت به قدرت، باید یک نظر معقول باشد، یعنی وقتی مولا یک امری می‌کند، عبد باید این را در نظر داشته باشد که مکلف، قادر بر اتیان آن هست، اگر قادر بر اتیان نباشد مثلاً، فرض کنید اصلاً چشم نداشته باشد (قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ)^۱ دیروز گفتیم که اصلاً این امر لغو است و امثال ذلک یا این که فرض کنید شخص بطور کلی عاجز است از اتیان اعمال، مثلاً یک شخصی است که دیسک کمر گرفته و یا قطع نخاعی است و امکانش نیست، خوب اتیان حج

^۱-سوره نور آیه ۳۰

برای او مُسْتَحِيل است، حج نسبت به چنین فردی چیست؟ واجب مطلق است یا واجب مشروط؟ هیچ کدام، اصلاً بواسطه این حالت، این شخص از تحت تعلق وجوب حج، خارج می‌شود، هم به نحو اطلاق و هم به نحو مشروط، چرا؟ چون شرط برای اتيان مکلف، به، قدرت است، این شرط، شرط اساسی است و این شخص فاقد آن است و احتمال آن هم نمی‌رود که قادر بشود، البته احتمال غیرعقلایی (یعنی احتمال فلسفی) که در این جا مورد لحاظ نیست چون احتمال فلسفی، در مسائل شرعی دخالت ندارد بلکه احتمال عرفی و عقلایی مورد لحاظ است، بلکه حالا ممکن است به اعجاز یک ولی این شخص صحت پیدا کند این یک احتمال فلسفی است که این گونه احتمالات از دایره تکلیف خارج است و هیچ دخالتی در تعلق تکلیف ندارد.

پس بنابراین قدرتی که مورد بحث اصولیین در تعلق واجب است، قدرت محتمل و قدرت عادی است یعنی فرد بالنسبه به انجام آن عمل دارای اقتدار است، روی این جهت، مولی برفرض احتمال قدرت، می‌آید حکم را جعل می‌کند، حالا یا آن حکم را بدون تقید به قید و به نحو اطلاق بیان می‌کند و یا این که آن حکم را مقید بیان می‌کند. تقیدی هم که مولا نسبت به آن حکم می‌آورد دو قسم است یا قید به نفس آن هیئت که وجوب است می‌خورد یا این که قید، به ماده می‌خورد که آن مثلاً صلاه است اکرام است صوم است حج است هرچه می‌خواهد باشد که قید در این جا به ماده تعلق گرفته است.

در صورت تعلق قید، به هیئت که نفس الوجوب والطلب است می‌شود واجب مشروط و در صورت تعلق قید، به ماده می‌شود واجب مطلق یا واجب معلق بنا بر آن توضیحی که بعداً خواهیم داد.

پس بنابراین در مساله قدرت آنچه که مورد توجه هست این است که مولا در

اراده‌اش نسبت به واجب و نسبت به ماده، چگونه این مسأله را ملاحظه کرده است پس این مسئله باید در اقتدار مکلف باشد، چون قدرت همان طوری که عرض کردیم به یک اموری ممکن است برگردد که در اختیار مکلف نیست مثل بسیاری از مسائل که خود مکلف قدرت بر اتیان آن فعل را ممکن است داشته باشد ولی به لحاظ حواجز و موانع خارجی، اقتدار بر فعل از او سلب می‌شود که باز در این جا مسأله قدرت، یک امر متعارف و عادی می‌شود.

این هایی که دارم خدمتتان عرض می‌کنم همه این ها بعدا به تفصیل خواهد آمد فعلا من دارم فهرست‌وار خدمتتان می‌گوئیم که آن صورت مسأله را و آن جوانب و مصادیق مختلف را داشته باشیم تا بعد بیائیم یک به یک راجع به کیفیت لحاظ شارع و لحاظ مولا در اتخاذ قید، و دخالت قید چه در هیئت و طلب و چه در ماده و واجب در بحث کنیم که آیا به نحو شرط و جوب این را اتخاذ کرده است یا به نحو شرط واجب یا فرض کنید به نحو مطلق و یا اصلا ملاحظه نکرده است مورد لحاظ نیاورده است.

پس بنابراین مولا وقتی قدرت را ملاحظه کند به نحو ابتدائی و به نحو عام، به دونهوه آن قدرت را دخالت می‌دهد در کیفیت طلب از عبد به نحو اطلاق یا اشتراط یا به انحاء دیگر قسم اول: قدرت نسبت به مواردی است که در آن موارد، عبد بر اتیان آن قیود اختیار ندارد یعنی عبد مسلوب الاختیار است مثل این که فرض بکنید راجع به حج، تخلیه سرب است یا صحت، یا راجع به موانعی که در اختیار عبد نیست و در مسأله صحت هم درست است در اختیار عبد نیست، ولی این طور هم نیست که در همه اقسام آن، کیفیاتش در اختیار نباشد، ممکن است عبد احساس کند الان یک مرضی دارد و این مرض اگر بخواهد طول بکشد، موجب فقدان قدرت و استطاعت می‌شود لذا از الان باید به دنبال معالجه برود

(آن ثمره نزاعی که عرض شد در این جاها پیدا می‌شود که البته عرض کردم همه این‌ها را فعلاً به نحو گذرا می‌گوئیم تا بعداً به آن برسیم) ممکن است در این جا این را بگوئیم که خود صحت گرچه در اختیار مکلف نیست، ممکن است مکلف تا روز آخر صحیح باشد ولی روز آخر مریض بشود و لکن بعضی از کیفیات صحت که در اختیار مکلف است، آن از این قضیه خارج است و دیگر قید برای وجوب نخواهد شد بلکه قید برای واجب خواهد شد مثلاً فرض کنید اگر شخص بدانند که در آن موقع از نظر صحت احتیاجی به یک چنین آمادگی دارد باید از دو ماه قبل به طیب مراجعه کند و خودش را در تحت درمان یا مدوا قرار بدهد تا بتواند در آنجا استعداد و تهیاً اتیان فرائض را داشته باشد یا این که الان مریض است ولی مرض را به تاخیر می‌اندازد و مسامحه می‌کند و خودش را معالجه نمی‌کند و اگر فشار خون دارد باید از الان برود دنبال دوا و قرص و این حرفها که خودش را آماده کند، ما صحت را نمی‌توانیم به عنوان مطلق بگوئیم که از تحت اختیار عبد و مکلف خارج است ولی مثلاً راجع به تخلیه سرب، بله می‌توانیم این را بگوئیم که در اختیار انسان نیست، مثلاً یک قضیه‌ای اتفاق می‌افتد و راه بسته می‌شود (چطور این که چند سال بواسطه آن قضیه مکه، راه بسته شد) خوب این در اختیار انسان نیست یا این که بهانه‌هایی درآوردند و راه را بستند، همان طور که در زمان سابق هم حرامی‌های بودند که ممانعت می‌کردند و راه را می‌بستند و امنیت طُرُق سلب می‌شد راجع به این قضیه مساله به این کیفیت است.

پس نظر مولا در خطاب امر که خطاب به حج می‌کند به حجّوا این طلب مولی نسبت به امور غیراختیاری که عبارت است از تخلیه سرب یا نسبت به صحّت که آن صحّت در اختیار انسان نیست (نه آن مواردی که در اختیار انسان است یا

پیشگیری یا فرض کنید تهباً و آمادگی در بعضی مواردی که در اختیار نیست) مولا حکم به وجوبش نسبت به این موارد چه نحو است؟ آیا به نحو واجب مطلق است یا این نحو واجب مشروط؟ این می‌شود واجب مشروط، یعنی مولا می‌داند که از عبد باید آن مُکَلَّفُ بهی را طلب کند که عبد قادر باشد، در ظرف عدم قدرت چگونه ممکن است که مولا خطاب به عبد کند؟ پس خطابی که مولا می‌کند حجوا در همین حجوا می‌بینیم موانع یا شرایطی که رفع آن موانع و یا تحصیل آن شرایط در اختیار مکلف نیست، پس این واجب بالنسبه به آنها می‌شود مشروط، این در این جا می‌شود قید برای وجوب یعنی مولا که طلب می‌کند می‌گوید این طلب من، طلب مطلق نیست، طلب به شرط تحقق این شرط است، اگر این شرط محقق شد، پس واجب است اگر محقق نشد واجب نیست، طلب من متوقف بر رفع این مانع است الان، فرض کنید حدود مسدود است و انسان هم نمی‌تواند برود یا باید از راه زمینی برود که حدش مسدود است یا باید از راه دریا برود از هر راهی که برود مسدود است، حدود را بسته‌اند انسان هم قادر بر اتیان حج به غیر از این طُرُق نیست، پس امر مولی به وجوب حج نسبت به تخلیه سرب و رفع این مانع می‌شود واجب مشروط چرا؟ چون مولی حکم را بر اساس احتمالِ صحتِ عقلائی جعل می‌کند نه همین طوری من درآری بگویند واجب است ولو این که مانع هم وجود داشته باشد این دیگر مولا نیست این می‌شود مثل ما که می‌گوئیم باید این کار بشود می‌گویند خوب بابا نمی‌شود می‌گوئیم نه این کتاب باید تبدیل به هندوانه بشود، بابا این کتاب نمی‌شود، نخیر باید بشود، چنان می‌زنم توی سرت تا بشود...!! نه بابا فایده‌ای ندارد این کتاب، کتاب می‌ماند. هندوانه، هندوانه است باید بروی بخری آن فرق می‌کند ماهیه با این فرق می‌کند.

پس اوامری که مولا صادر می‌کند، این اوامر، اوامر عقلائیه است بر اساس روش عقلانی، مولا اوامر و نواهی را جعل و وضع می‌کند، در ظرفی که مکلف نسبت به تحصیل شرط و رفع مانع مسلوب الاختیار است، چطور مولا در آن جعل وجوب می‌کند؟ این درست مثل این می‌ماند که طرف چشم ندارد بگویند که *قل للمؤمنین یغضوا من ابصارهم* خوب چشم ندارد اصلا یا فرض کنید طفل رضیع است بگویند حجوا می‌گوید بابا من نمی‌توانم داد بزنم شیر بخورم به من می‌گوئی حج برو؟ می‌گوئیم بالاخره تو انسان هستی تو مقام خلافه الله داری و اگر کسی تو را بکشد باید دیه کامله بدهد، می‌گوید دیه کامل به جای خود، انسان هم به جای خود، قابلیت برای بلوغ و به مرحله تکلیف رسیدن همه به جای خود، ولکن در این ظرف، من دوساله و یک ساله که انسانم و اگر کسی مرا از بین ببرد باید او را اعدام و قصاص کرد (دیگر بالاتر از این که نداریم) ولی در این ظرف و در این موقعیت، تکلیف مولی به من عبث است چه مطلق باشد چه مشروط، چون اصلا قابلیت ندارم.

پس بنابراین وقتی که شخص به مقام بلوغ می‌رسد و قابلیت برای ادای حج را دارد این جا خطاب حج به این شخص تعلق می‌گیرد این جا دقت کنید این خطاب نسبت به شرایطی که تحصیل آن شرایط از اختیار او خارج است و نمی‌تواند تحصیل کند می‌شود خطاب مشروط، این خطاب نسبت به موانعی که رفعش در اختیار او نیست و مسلوب الاختیار است می‌شود خطاب مشروط، یعنی شارع در وقت القاء خطاب (این که دارم خدمتتان عرض می‌کنم بخاطر بحثهایی است که در هفته آینده خواهیم کرد که آن وجوب وجوب حالی و آن واجب، واجب استقبالی که بحث خیلی مهمی است این برای آن است) الان که شارع دارد این خطاب را نسبت به این عبد القا می‌کند همین الان یقۀ این عبد را

نگرفته که خفیات می‌کنم باید انجام بدهی خوب در اختیارش نیست می‌گوید در اختیارم نیست ولی این خطاب مولا نسبت به آن اموری که در اختیار مکلف است می‌شود واجب مطلق پس یک خطاب است تجزیه می‌شود به دو جزء ، جزء اول نسبت به امور غیراختیاری است که می‌شود واجب مشروط همان خطاب و نفس الخطاب بالنسبه به امر اختیاری که می‌تواند انجام بدهد می‌شود واجب مطلق.